"הבהלה לזהב" מחפשי הזהב האבוד בהרי מדבריות ערב והנגב

כתבו: **בועז לנגפורד ואמיר גנור | צילמו:**

"לאן אתם הולכים?" נשאלנו. "לטייל", ענינו בפשטות. השואל הביט בנו בחוסר אמון והקשה, "אז מדוע התיקים הגדולים?" "זה פשוט", ענינו, "הם מכילים את כל הציוד שנצטרך במהלך הטיול". השואל המשיך להביט בנו בחוסר אמון כשמחשבות רצות בראשו. את המחשבות לא יכולנו לשמוע, אבל ידענו שמה שעובר במוחו של הסקרן והחשדן הוא "שלא יספרו סיפורים. תיק כזה מנופח רק בשביל טיול בשטח? כשאני יוצא להרים אני לוקח כאפייה, טלפון, סיגריות, פינג'ן, תה והרבה סוכר. אם יוצאים לכמה ימים אז אולי גם קמח ומלח. אלו.... אלו לא יוצאים סתם לשטח. אלו יוצאים לחפש את הזהב. ה-זהב. אותו זהב שמצוי פה במדבר ואיש לא יודע היכן. לפעמים יש בני מזל, אבל היהודים האלו... הם יודעים בדיוק היכן הוא הוחבא. הרי יש להם מפות שמראות להם את המקומות. גם יש להם את הספר הזה. הספר של היהודים שבו כתוב בדיוק איפה השאירו אבות אבותיהם את הזהב שלקחו ממצרים. אז, כשהם ברחו משם וחצו את המדבר הגדול". אנחנו מניחים לבחור לשקוע במחשבותיו וממשיכים בדרכנו. הזהב שאנחנו מחפשים לא נשקל במאזניים, וצבעו לא תמיד צהוב. הזהב שלנו נמצא בכל מקום. הוא נמצא בנופים הדרמתיים, בבריכות המים, במצוקים, במפלים, בשבילים החכמים, בסיפורים ובמדורות. את הזהב הזה לא קונים בכסף אלא בהליכה מאומצת במעמקי המדבר והקניונים.

<< מחפשי האוצרות הם לעיתים אלו שמכירים באופן הטוב ביותר את המערות הנסתרות בעבר הירדן. במהלך שיטוטנו נעזרנו בידעותיהם, תוך נסיון זהיר להימנע מקשירת שמנו בעלילות שוד.

סיפורים שכאלו מוכרים לכל מי שיוצא לטייל באזורים לא תיירותיים בירדן, וגם בישראל – בגליל או בנגב.

אנחנו נחשפים לצד אחד של התמונה, בחשדנות העולה כלפינו ממי שמאמין באגדות הזהב. הצד השני הוא האגדות עצמן. הן לא ממש מופיעות כסיפור אחיד אלא כקונספט שנקשר בסיטואציות שונות. כך למשל ניתן להסביר את מעשיהם הלא ברורים של "המשוגעים" הצועדים עם תיקים גדולים ורצים ברחבי המדבר. הרי זה ברור. הם מחפשים זהב!

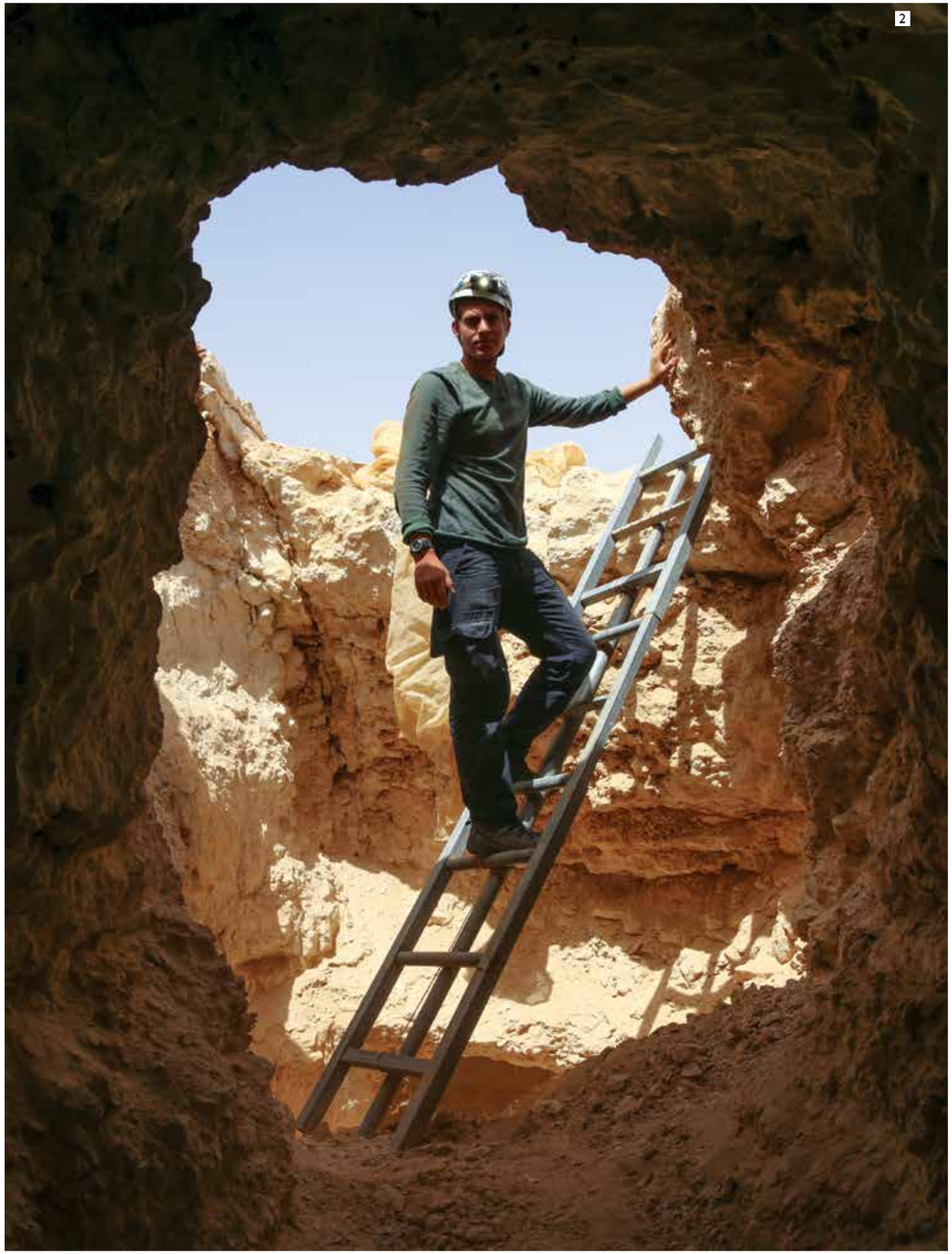
עם זאת, לא תמיד אלו מטיילים. בפעולה צבאית בירדן סגר צבא ירדן והסתיר באמצעות פרגוד שטח שבו בוצעה חפירה למטרות לא ידועות. לאחר סיום החפירה פונה הפרגוד שהסתיר את השטח, והצבא התפנה מהמקום. כעבור ימים אחדים נראה כל האזור שסביב החפירה כמו אזור לחימה כתוש. אין אבן אחת או רגב אדמה קטן שנשארו במקומם המקורי. חפירות הופיעו בשטח כולו במטרה "לגרד ולו קצת מהזהב שהצבא, אולי במקרה, לא גילה בחפירה המקורית". לאירוע הייתה השפעה חזקה כל כך, עד שגרם לבסוף לרמטכ"ל ירדן לקיים ריאיון ציבורי מתוקשר, שבו הוא הסביר שאם הציבור חושד בצבא אז על מי נותר להם לסמוך? כל כך חזקה היא אגדת הזהב שאפילו מי שאַמון על ביטחונך עלול להפוך חשוד.

הסיפורים מגיעים כל הזמן. כמעט בכל יום ניתן לשמוע על "דוד של דוד של השכן, אשר עלה להרים ומצא שם שבעה ארגזי זהב". המציאה היא תמיד בארגזים, ובדרך כלל מדובר בזהב של הטורקים או של היהודים. זהב הוא למעשה שם גנרי לאוצר. הוא לא חייב להיות זהב ממש אלא פשוט מטמון מטבעות או כל דבר אחר בעל ערך. עם זאת, מציאת דבר ערך סתם כך לא תיחשב "זהב" אם דבר הערך אינו עתיק.

מציאת הזהב היא משאת נפשם של המונים, והפעולות הנעשות במטרה לאתרו הן משוללות היגיון, לא פחות מלצעוד במדבר עם תיק במשקל כבד. חפירות לתוך הסלעים, שיטוטים במדבר בימי שרב או בלילות גשומים, נבירה במערות נגועות קרציות, כל אלו הן פעולות לגיטימיות ביותר במטרה למצוא זהב. השאלה הגדולה היא לאן הולכים ואיפה חופרים. פה חברים קבור הכלב – או הזהב. נקודה קריטית זו היא נחלת השרלטנים ורואי הנסתרות. מפות "עתיקות" מזויפות, ספרים בעלי מראה עתיק הכתובים בכתב סתרים ואפילו צורות מוזרות בסלעים, כל אלו יקבלו פרשנויות שונות שיובילו למקום הזהב. זקנות הכפר והשייח'ים הגדולים, מפרשי חלומות וקוראים בגחלים, גם להם יש מקום ומילה בסיפור. שאלו אותם ותקבלו מענה, לעיתים בדיוק מפורט, בדיוק היכן לחפש. "חצה את ההרים השחורים עד שתראה עץ בודד. לעץ יש שורש בולט לכיוון צפון, או דרום, או מזרח, אולי גם למערב. תחתוך את השורש ותחפור מתחתיו, תמצא שם את הזהב".

1. ציוד חפירת שוד במערה בגליל. מקרה נוסף של חפירה חסרת תחלית לעומק השכבות הגיאולוגיות. **2.** חלקה הפנימי של מערה שדודה במעמקי הנגב. פתח המערה כוסה ברשתות שהסתירו חפירה אדירה מתחת לקרקע.

תושב הכפר סאפי שבדרום–מזרח ים המלח סיפר כי יצא לשלושה ימים להרים לחפש זהב. חבר הביא מפה עלומה ושכנע חבורת גברים לצאת למדבר. הם יצאו בחום של אוגוסט וחפרו איפה שרק אפשר – מתחת לסלעים הגדולים ולצד העצים הבולטים. אלו מקומות שידועים כטובים ביותר להטמנת זהב. לאחר חפירות אין קץ חזרו לכפר. "נו, ומצאתם משהו?" אני שואל. "הרבה חול ואבנים", משיב הבחור. האם המסקנה תגרום לו בפעם הבאה שיקבל הצעה דומה להישאר בבית? ספק גדול.

בנגב יש מערות שלמות שרוקנו מתוכן. הקרקעית פשוט נעקרה ממקומה. אחת כזאת היא מערת האוצר שבנחל הבשור. את פתח המערה לא ניתן לזהות מאפיק הנחל אלא על פי ערימת הסלעים שהושלכה בחזיתו. טיפוס למעלה גדת הנחל מוביל אל פתח קטן ואל ערימת שפוכת ענקית. החומר שבערימה הוצא מתוך אולם גדול שקרקעיתו נחפרה לעומק של חמישה מ'! מקדחים מכניים גדולים שימשו לפירוק הסלעים, נבנו קירות תמך, כלי עבודה נסחבו, ומעל הכול – ימים על ימים של עבודה הושקעו במקום. האם החופרים מצאו זהב? אין לדעת, אבל קשה להאמין.

מי שנתקל במחפשי הזהב והאוצרות על בסיס יומיומי הם אנשי היחידה למניעת שוד ברשות העתיקות. כך למשל אירע בשני אתרי עתיקות מהמרכזיים והחשובים באזור בקעת באר שבע, תל נגילה וחורבת אב חוף. למקום הגיעו אלמונים מצוידים בכלים מכניים, במשאיות גרר, בגלאי מתכות ובכלי חפירה. בתל נגילה טיפסו האלמונים לראש התל הארכיאולגי, ובאמצעות מחפרון גדול ביצעו במקום חפירות עמוקות ורחבות היקף תוך כדי שבירה והרס של כל הנקרה בדרכם – קירות עתיקים, קבר מוסלמי ובו עצמות אדם, ושכבות יישוב מתקופת הברזל (לפני כ–3,000 שנה) והברונזה (לפני כ–4,500 שנה). השודדים

1. כתב סתרים בספר מזוייף ו"פופלארי" בקרב מחפשי הזהב. **2.** מריצה, מאוורר, גנרטור, וקומקום פלסטיק - "ציוד חובה" עבור כל מחפש אוצרות. **3.** חלקו הפנימי של פתח מערת אוצר - נחל הבשור. זיהוי המערה מבחוץ אפשרי בזכות ערימת שפוכת אדירה שנוצרה תוך עקירת קרקעית המערה. האם המחפשים מצאו זהב? אין לדעת אך סביר שלא. **4.** מערת ואדי אום סדרה. מכרה נחושת לא מוכר שנתגלה בזכות מחפשי אוצרות. סימני החציבה בקירות פורשו על ידם כסימנים קדומים להטמנת זהב.

1

2

3

4

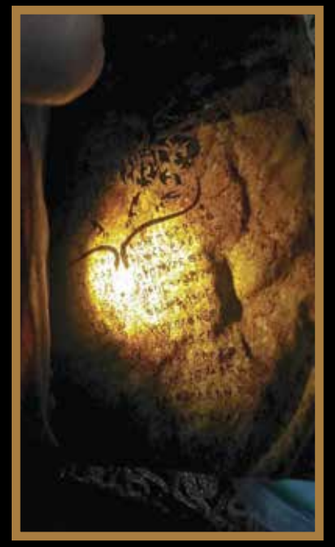

<< עתיקות, מפות וכתבים מזוייפים המועברים בין החולמים על הזהב האבוד. המשוכנעים בקיום הזהב יוצאים לחפשו בעזרת מפות וכתבים אלו, לרוב בעצת "השרלטן התורן".

<< מטבע זהב מהתקופה הרומית הקדומה, מערת התאומים, 2009. ערכו של הפריט לא נמדד ב"משקלו בזהב" אלא בסיפור ההיסטורי שמגיע עם גילויו. המטבע מוצג כיום במוזיאון ישראל כחלק ממטמון מערת התאומים.

פצעו את האתר והותירו במקום חורבן והרס שלא נראו כמותם שנים רבות. גם עץ האשל הוותיק שבראש התל הנישא, ששנים רבות היה סימן ההיכר של התל, נמצא כרגע בסכנת הכחדה בשל שבירת מרבית שורשיו על ידי כף המחפרון וניתוקו מהאדמה.

אין זו החפירה הראשונה הלא חוקית בתל נגילה; לפני שנים אחדות הגיעה כנופיית שודדים לאתר וחפרה בסביבות העץ העתיק. שנה אחרי כן חזרו למקום בשנית וחפרו בקרבת מקום. פעם אחר פעם הצליחו השודדים לחזור לאתר ולבצע את זממם. השודדים נהנים בשטח מיתרון יחסי, והשטח נשלט על ידי עשרות עיניים בולשות של תצפיתנים וסייענים של חוליית השודדים.

החזרה לאותו אתר שוב ושוב נעוצה באותה אגדה שמסעירה את הדמיון על אוצר זהב טורקי שהוטמן באתר בקרבת ציר מסילת הרכבת העות'מאנית. משנה לשנה עולה מספר ארגזי האוצר שעליהם מספרת האגדה. כרגע המניין עומד על שבעה ארגזים. ההתארגנויות לחפירת שוד שכזו מצריכות תכנון מדוקדק ופעולות הכנה. לרוב נערך סיור הכנה בשטח בלוויית "זקן ידען"; במרבית המקרים הזקן יהיה כבן 80 ויישבע לכל מי שרוצה לשמוע ולהאמין שבהיותו ילד ראה איך מטמינים במקום את הזהב או איך אביו סיפר לו על המאורע והשביעו לשמור על הסוד כל ימי חייו. לאחר ביקור הזקן בשטח מתוכנן המבצע. ראשית, יש לקבל את "הסכמת בעל השטח" או הטוען "לבעלות על השטח", לרוב הבטחה לחלוק בשלל הביזה פותרת את העניין. אך נשארת הבעיה כיצד להיכנס לשטח ולא להיתפס. לשם כך מחליטים על יום ושעה, מארגנים רכב גרר שיוביל את המחפרון לקרבת מקום, ובוחרים מפעיל מחפרון שיודע לשמור סוד. במהלך כל אותו היום נפרסים בתא השטח במעגלי אבטחה רחוקים וקרובים תצפיתנים מצוידים במכשירי קשר וטלפון, שתפקידם להתריע על כל מפקח, שוטר או סתם חקלאי שנע בשטח. לאחר שמוודאים שהשטח פנוי מגיעה משאית הגרר. הטרקטור נפרק בשטח ונוסע ללא אורות אל האתר. כעבור זמן קצר יחסית מוברח משם הטרקטור במהירות, לאחר שפגע באתר ללא תקנה.

היחידה למניעת שוד של רשות העתיקות פועלת באינטנסיביות לתפוס את העבריינים, אולם במקרים שבהם נתפסים חשודים בשטח תמיד יהיה מצוי באמתחתם סיפור כיסוי רהוט ומוכן היטב, בדרך כלל חיפוש גמל שהלך לאיבוד באישון לילה או יציאה לפיקניק משפחתי וצליית בשר בדיוק באתר שבו מבוצעות החפירות הלא חוקיות.

<< אולם הכניסה במערת אוצר - נחל הבשור. ניתן לראות את גובה הקרקעית המקורי (ראש הערימה מעל הדוגמן) ואת עומק החפירה שבתחתית הצילום. חפירה תוך מאמץ אדיר המונע מאגדות כוזבות.

בתחילת שנת 2006 זיהה סייר מג"ב מחפרון חונה בשטח על ציר עפר בצורה מחשידה בסמוך לאופקים. ערנותו של הסייר הובילה לחקירה מסועפת שמתנהלת ביחידה למניעת שוד עתיקות בסיוע משטרת תחנות אופקים, באר שבע ודימונה. סייר מג"ב ששמע באחת מסקירות המודיעין שהועברו בתחנת המשטרה על תופעת שוד העתיקות ידע לחבר את הקצוות. הליכה מהירה על עקבות הטרקטור הובילה לאתר העתיקות המוכרז באר הלמוט שבנחל פטיש. עם הגעת השוטרים למקום התברר שבאתר נחפר בור עמוק באמצעות כלי מכני. מהבור הוצאה אבן עתיקה ששימשה חלק ממתקן עתיק ליצור יין. גם האבן נמצאה מוטלת בסמוך לחפירה. הפגיעה באתר העתיקות הייתה בלתי הפיכה, ולמעשה מפעל היין העתיק מהתקופה הביזנטית נהרס עד היסוד. מפקחי היחידה למניעת שוד לא ויתרו; בשטח בוצעה חקירה, ונאספו עדויות על כנופיית השודדים וזהותם. המחפרון נתפס כמוצג משפטי, ועימו רכב פרטי שנצפה מוביל אותו בשטח ללא אורות. החשודים הצליחו להימלט, אך למוחרת היום התייצבו אנשים שהזדהו כבעלי הרכבים והטרקטור ודיווחו על גניבת הרכבים בלילה הקודם. מדווחי הגניבה עוכבו לחקירה על מעורבותם בהרס אתר העתיקות ועל הגשת תלונה שווא במשטרה. תיק החקירה כנגד החשודים הועבר להכנת כתבי אישום.

אגדת הזהב הטורקי מעסיקה את רשות העתיקות שנים רבות. מיותר לציין שעד כה לא הגיעו שום עדויות ממשיות שאי פעם נתגלה מטמון זהב מעין זה. כל המפות, ורבות כאלו נתפסו עד כה, התבררו כמפות בדיוניות וכוזבות. תמיד הזקן נשאר אותו הזקן, הפתאים הנוטים להאמין לאגדה משקיעים את מיטב כספם בתכנון, ברכישת הציוד ושכירת הטרקטוריסטים, וגם מכשפים ועושי כשפים נשכרים במטרה לאתר את נקודות החפירה באמצעות טלפתיה עם רוחות וחיות בטבע. משפחות מתפרקות על רקע היריבות על הזכות לחפש את הזהב באדמה, ולעיתים הסכסוכים מסתיימים באלימות קשה ביותר.

הנפגעים הראשיים מהאגדה הם אתרי העתיקות, שמדי שנה עשרות מהם נחפרים בברוטליות על ידי מחפשי הזהב שמחריבים, בוזזים והורסים את האתר ואת האפשרות של כלל הציבור ללמוד ולשמר את ההיסטוריה של המרחב. □

בועז לנגפורד הוא גיאולוג ואיש שטח במרכז לחקר מערות של האוניברסיטה העברית.
אמיר גנור הוא מנהל היחידה למניעת שוד של רשות העתיקות.